

Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği

*

The Neighborhood: The mysterious union of space and life

Köksal Alver

Özet

Mahalle, kentin ana unsuru, özü ve çekirdeğidir. Kentin zorunlu mekânlarından biri olan mahalle, mekân ile hayatın iç içe geçmişliğini sembolize eder. Mekân ile hayatın birbirini tamamlaması ve biçimlendirmesinin bir örneğidir. Mahalle, hem bir mekân biçimi hem de belli bir hayat tarzıdır. Bu yüzden mahallenin asıl ögesi insan ilişkileri ve mekânsal biçimlerdir. Mahalle kurmak, mekân üretmek olduğu kadar çok yönlü insan ilişkilerine ortam hazırlamaktır. Mahalle, mekân ve hayatın esrarengiz birlikteliğidir.

Anahtar kelimeler: mahalle, kent, mekân, hayat.

Abstract

The neighborhood is the city's main element, the essence and the core. The neighborhood, as one of the mandatory venue of the city, symbolizes the space that the place and life are intertwined. It is an example to that the place and life shape and complement each other mutually. The neighborhood is a place and format as well as a certain way of life. Therefore, the main element of the neighborhood is human relations and spatial formats. The foundation of a neighborhood is the environment of space that shapes the multi-faceted human relations. The Neighborhood is the mysterious union of space and life.

Keywords: neighborhood, city, space, life.

Giriş

Mahalle, dünden bugüne kentin temel birimi olagelmiştir. Şehrin özü ve çekirdeği olan mahalle, kent tanımında esaslı bir öğedir. Kent, mahalle mahalle kendini inşa etmektedir. Kent kurmak mahalle kurmaya işaret eder. Bu bakımdan mahallenin kentin çekirdeği ve tohumu olduğu söylenebilir. Kentin gerek mekânsal gerekse insanî/toplumsal yapılanmasında mahalle vazgeçilmezdir. Bu gerçek kent tarihi ile mahalle tarihinin paralel oluşunda izlenebilir. Gene bu gerçek, mahallenin, tüm kentsel dönüşüm, başkalaşım ve yönelimlere rağmen kent için vaz geçilmez oluşuyla da açıklanabilir.

Mahallenin temeli, mekân ve insandır; mekân ve insanın/hayatın bütünleşmesidir. Ne sadece mekân ne de insandır; insan ve mekânın elele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesidir mahalle. Mahalle inşası doğrudan insanın mekâna el vermesiyle mümkündür; bu bakımdan insan mahallenin temel taşıdır. Mahalle, hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır. Gerçek bir yaşam alanıdır.

Mahalle bir metafordur aynı zamanda, bir semboldür; sembolik bir haritadır. Bir metafor olarak mahalle, dayanışma, komşuluk, yardımlaşma, cemaat, denetim, kontrol, güvenlik, ortaklık, benzerlik, yakınlık, aidiyet gibi kavramları hatırlatır. Mahalle, bağlanma, bir yerle kendini irtibatlı kılmadır. Yani kente dahil olma biçimidir, kentli/şehirli olma halidir bir bakıma. Kentli olma bilincinin ilk oluşum şekli, nüvesidir. Mahallenin metaforik açılımı en az fiziki ve toplumsal bir birim olan gerçek mahalle algısı kadar önemli ve işlevseldir. Mahalle gerçek düzlemde yaşadığı gibi aynı şekilde sembolik düzlemde yaşamaktadır.

Mahalle Kurmak

Mahalle kurmak, mekânın insan eliyle biçimlenmesine işaret eder ilkin. Belli bir inanç, değer ve kültür varlığı olan insanın eli bir yere değer ve o yer bir mekâna dönüşür. O yer, yer olmaktan çıkar ve adını bulur. Adı mahalle olur, sokak olur; ev, çarşı, hapisane, park, meydan olur. Mahallenin kurulması da aynı sürece denk gelir. İnsanın eli ve niyetidir mahalleyi kuran, insan iradesidir. İradi ve bilinçli bir kuruluştur mahalle, bir inşadır. Bir inşa aynı zamanda bir söylemin de inşasıdır der, Ali Akay (2002: 78), mahalle inşasından söz ederken. Bir mahalle kurmak, esasen şehir kurmaktır, hayatı ikâme etmektir. Mahalle kurmak, sadece insanın barınak edinmesi değil daha temelde kendini hayata dahil etmesi, hayatı kendince şekillendirmesidir.

Mahalle kurmak, insan ile mekânın ayrılmazlığına işaret eder. Mahalle kuran insan bir anlamda kendini kurmakta, kendini şehre bağlamaktadır. Bir zemin arayışının ve hatta zeminin gerekliliğinin sonucu olarak kurulur mahalle. Bir kimlik unsuru olarak mahallenin işlevini böyle anlamak gerekir. Mahalle kuran insan, kendini kurmuş, kendini bir mekânla donatmış, o mekânla taçlandırmıştır. Mahallenin sadece bir mekânsal biçim değil, belli bir insan yoğunlaşmasına işaret etmesi, belli bir hayatı temsil etmesi manidardır. Bu noktada mahallenin iki temel kurucu ilkesinin olduğu anlaşılır: mekân ve insan.

Mahallenin gelişkin örneğini şehir ortamında bulduğu söylenebilir. Kentsel bir mekânı imleyen mahalle, köy ve kasaba gibi diğer yerleşim birimlerinde de yapısal bir öğedir kuşkusuz. Ancak tüm yönleriyle olgun bir mahallenin kent ortamında var olma imkânı daha fazladır. Gerek mekânsal açımları gerekse hayata şekil verme yönleriyle mahalle, kendi yapısal hususiyetlerine kent ortamında ulaşabilmektedir. Mahallenin şehrin özü olma yönü, şehir ortamının yoğunluğunda aranmalıdır. Bu öz kendine özgü bir karakter ortaya koymasına karşın şehir ortamı ve haya-

tıyla irtibatlı olmak zorundadır. Şehir ile zorunlu ve gerekli ilişki mahalleyi kendine kapanmaktan, sığlaşmaktan, daralmaktan kurtarmaktadır. Kendine kapanan, kendini şehre kapatan mahallenin kısa bir zaman içinde nasıl başkalaştığı, şehir ikliminden ne kadar uzaklaştığı gözlemlenebilir. Bu da mahalle ile şehir ilişkisinin ontolojik bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Fiziki bir birim olan mahalle belli sınırlar içinde kurulur. Sınırları belli bir mekâna karşılık gelen mahalle, bir yerde başlar, bir yerde biter. Sokaklar, caddeler, binalar, dükkânlar, evler, yollar mahallenin yerini belirginleştirir. Ayrıca mahallenin sınırını da çizerler. Kuşkusuz idari bir birim olarak mahallenin sınırları olduğu gibi, kültürel ve toplumsal bir birim olarak mahallenin de sınırları vardır. Fiziki sınırlarıyla kendini belli bir yere oturtan mahalle, kültürel açıdan da farklı bir yere sahip olur. Bu husus, çoğunlukla bir mahalleden başka bir mahalleye geçiş esnasında sezilir. İnsan yüzleri, binalar, mekân özellikleri, sokak düzeni ve buna bağlı olarak hayat tarzlarındaki değişiklik, sürekli bir sınırı hatırlatır.

Mahalle kurmak, ilkin mekânı düzenleme, mekâna yeni bir şekil ve ruh verme durumudur. Mahalle, mekândır; gerçek anlamıyla mahallenin var oluş zeminidir mekân. Mekân mahalleyi varlık katına çıkarır. Bu yüzden ev, mescit/cami, sokak, meydan, mektep/okul, çarşı, hamam, kahvehane, fırın, çeşme gibi mekânlar, mahallenin cisimleşmesi açısından zorunludur.

Ev, esasen şehir gibi mahallenin de temel yapı taşıdır. Kent ve mahallenin ilk çağrışımı yerleşme ve ikamettir. Bu da evi gerektirmektedir. Şehir, başka zorunlu mekânlarla da kendi sınırlarını bulmaktadır elbette. Ancak mahalle açısından ev, ana sütun olmaktadır. Ev yoksa gerçek anlamıyla bir mahalleden söz etmek mümkün değildir. Mahalleyi var eden temel unsur ev ve evler arasındaki ilişkilerdir. Ev, mahalleye belli bir biçim ve ruh vermektedir. Mahalle yaşantısı bir bakıma kendini oluşturu-

ran evlerle kayıtlıdır. Çünkü evin kendisi de sadece bir biçime değil aynı zamanda belli bir hayata işaret etmektedir. Hayatı sarıp sarmalayan, koruyan, yarına taşıyan bir mekân olarak ev, yaşamın vazgeçilmezidir. Bir Koreli öykücü Ca (2009: 25), evi ümit olarak ifade etmektedir. Ona göre ev ile ümit aynı anlama gelmektedir, “ev yoksa ümit de yoktur.” Ev, bütün bir kentin olduğu gibi mahallenin de ana sütunudur.

Türk-İslam şehirleri ve mahalleleri açısından mescit/cami temel mekânların başında yer alır. Bir anlamda ev kadar mescit de bu yapılanma için kaçınılmazdır. Türk-İslam şehrinin karakteristik yapısını belirleyen en önemli mekân olan cami, mahalle hayatının ana unsurlarından biridir. Mahalle ev gibi mescitle de mukayyettir. Hatta mahalle kurmanın mescit kurmakla eş olduğu dahi söylenebilir. Çünkü mescit mahallenin toplardamarıdır. Türk-İslam şehirlerinde ağırlıklı olarak mahalle isimlerinin bir mescit yahut onu yaptıran kişiden oluşması hayli manidardır. Bu ayrıntı dahi mescidin mahalle hayatında ne kadar merkezde yer aldığını göstermeye yeter. Mahallelinin ‘aynı mescidde ibadet edenler’ (Ergenç, 1984: 69; Bayartan, 2005: 95) şeklindeki tanımı da mescidin merkezi yerini göstermektedir. Mescit, dini ve toplumsal bir mekân olarak mahalle yaşantısının merkezinde yer alır.

Mahalle mekânları açısından kayda değer bir konumu bulunan kahvehane, tıpkı mescid ve diğer yapılar gibi mahallenin bel kemiğidir. Mahallelinin vaktini geçirmek, okumak, sohbet etmek, hikâyeler dinlemek gibi faaliyetlerde bulunması amacıyla kurulan kahvehaneler (Işın, 2006: 88; Ergin, 1936: 104), bir anlamda ortak kültür ve kimliğin paylaşılması, tanınması, aktarılması işlevini de gerçekleştirmektedir. Kahvehane, mahallelinin ev ve sokakta kuramadığı ilişkiyi kurmasına, farklı bir paylaşımı gerçekleştirmesine ortam hazırlamaktadır. Sabahın erken vaktinden geceye kadar sürekli insanla dolup taşan kahvehane, bir toplumsal mekân olarak tüm imkân ve zaaflarıyla mahalle hayatının bir yüzünü temsil etmektedir.

Mahallenin en önemli fiziki birimlerinden biri sokaktır. Sokak şehrin ve mahallenin damarı ve temel dokusudur adeta. Mahalleyi oluşturan binaları, evleri ve hatta insanları birbirine sokak dolamaktadır. Mahalleyi kolları arasına alıp yaşatan sokaktır. Mahalleli açısından sokağın önemi inkar edilemez. Mahalle hayatının nirengi noktalarından birini oluşturur sokak. Mahallelinin hayatının belli bir dilimi orada geçer. Mahalleli sokaktan geçerek evine, işine gitmekte yahut toplumsal ilişkilerini sürdürmektedir. Sokağa çıkmadan toplumsal ortama katılma imkânı yoktur. Bütün mekânsal düzenlemeler için geçerli olan şey, sokak için de geçerlidir: sokak, sadece fiziki bir birim değil aynı zamanda toplumsal birimdir de. Bu yalın gerçek, tüm insanların deneyimlerinde karşılık bulur. Sokakta insan bir fiziki birimle yüzleşirken, bir mekânla hemhal olurken aynı zamanda bir sosyal boyutu doya doya teneffüs eder. İnsanlar görür burada, insanlarla selamlaşır, insanlarla konuşur. Sevinçlere yahut kavgalara tanık olur sokakta. Oyunlar, kovalamacalar, canhıraş bağırma ve sesler doldurur sokağı. Bütün bunlara tanık olan insan, sokaktaki hayata kendini açar ve onun sosyal boyutunu içselleştirir.

Mahalle mekânları arasında kendi sözünü usul usul heceleyen, belki de bu şekilde bütün bir mahalleyi heceleyen çeşmeyi de anmak gerekir. Mahallenin nadide mekânlarından biri olan çeşme, mekânsal ve mimari bir öge olmasının yanında güçlü bir imgedir; bir kent ve mahalle imgesidir. İnsanın su etrafında, su temelinde nasıl bir toplumsal ortam oluşturduğunun tanığıdır. Bu tanığın, mahalle ve şehirde 'ayrıcılık konumu' bulunmaktadır (Kuban, 2007: 600). Suyun şehir ve medeniyet açısından merkezi bir olgu olduğu, şehir ve medeniyetin kurucu unsuru olduğu düşünülecek olursa, bu konum biraz daha net anlaşılır. Çeşme, ayrırcılık konumunu esasen su olgusuna borçludur. Çünkü su bilindiği gibi hayattır, hayat kaynağıdır. Tarih boyunca medeniyetlerin, şehirlerin, köylerin su etrafında kurulmuş olması buna delalet eder. Çeşme bir anlamda suyun medeniyet oluşturma gücünün mahalle ve şehirdeki görünümü-

dür. Her çeşme aslında medeniyet oluşumuna ilişkin önemli bir kanıttır. Toplumun hafızasında, bu hafızayı besleyen türküler, hikâyeler, masallar, şiirler ve hayatlarda zengin bir çağrışımı, anlam dünyası olan çeşme, Karakoç'un (2000: 472) yerinde söylediği gibi 'olayların, geçmiş zamanın, toplumun ve tarihin fotoğrafını çeker', geçmişten bugüne bugünden yanına haberler taşır. Bütün bir şehri ve mahalleyi 'her şeyin yaratıldığı' suyun etrafında halkalayan çeşme, bir su medeniyetinin somut anıtı olarak var olur. Bir anıt, bir kitabe, bir tanıktır çeşme; bütün halleriyle toplumu suya, berekete, şükre davet eder. İnsan da bu davete gönülden icabet eder ve çeşme başlarını mekân tutar. Çeşme, bir yönüyle tekniktir; doğadaki suyun dağılıp gitmesini, çarçur olmasını engelleyen ve suyu bir yerde toplayan, böylece insanın istifadesine sunan gelişkin bir tekniktir. Bir yönüyle medeniyettir ve medeniyetin, şehrin merkezi ilişkilerine dahildir. Bir kamusal alan işlevi gören ve mahallenin ana uğrak noktalarından biri olan çeşme, insanın insanla karşılaştığı, muhabbete tutuştuğu, tanıştığı, kaynaştığı bir mekândır. Çeşme başı muhabbeti, bir halka olup insanı kuşatan önemli bir iletişim ortamıdır. Bir vakıf ve hayırhasenat kurumu olarak bütün şehirleri süsleyen ve sanki su yerine sevap akıtan çeşme, aynı zamanda mimari bir öğedir. Büyük bir mimari deha ve inceliği yansıtan çeşmeler, bir dönem ve hayat tanığı olarak anıtlaşmaktadır. Alnında bütün bir tanıklığını taşımaktadır.

Mahalle, mekân olduğu kadar insandır da. Mahallenin hayat birimi oluşu ancak insanın varlığıyla mümkündür. Mekâna hayat veren toplumsal aktör insandır; mekân ancak insan ilişkileriyle hayat bulabilir, hayata dahil olabilir. İnsanın olmadığı mekânsal birim, kendi kendine yok olacak, bir harabeye dönecektir. Mahalleyi hayata dahil eden kuşkusuz insanın kendisidir. Eğer mahalle hayata değen bir mekânsal örgütlenme ise bunu insana borçludur. İnsan mahallenin can damarı, hayat suyu, ruhudur. Mahalleyi diri tutan, onu bir hayat sahnesine çeviren insandır. İnsanın elini çektiği mahallenin kısa bir süre içinde nasıl çözü-

düğü, çürüdüğü, un ufak olup hayattan çekildiği sayısız örnekte izlenebilir. Mahalle eğer şehrin damarı ise insan da o damardaki kandır.

Mahalle, bir insan galerisidir adeta. İnsan profilini cömertçe sergileyen mahalle, insanla yoğrulmanın zenginliğini yaşar. Birbiriyle ilgili-ilsiz pek çok tipin mahalle haritasında yer aldığı gözlenir. Mahalle bu denli zengin bir dünyayı sergilemekle, insanla mukayyet oluşunu da bir şekilde tescil etmektedir. Hemen her tür insan, her toplumsal tip, mahallede yer alabilmektedir. Mahalle, tek tipliğe ve standart bir profile izin vermemektedir. Aksine geniş bir yelpazede bütün bir insan çeşitliliğini sergilemektedir. Birbirinden çok ayrı, farklı tiplerin bir aradalığına ilişkin ilginç bir örnektir mahalle. Çünkü mahalle, esnek bir yapılanmadır (Alada, 2008: 142); kaskatı bir örgütlenme biçiminden uzaktır.

Mahallenin insan profilinde yer alan tiplerden önce bütün mahalleyi muhayyel kimlik ve organik yapıda bir araya getiren mahalleli kavramından söz etmek gerekir. İnsan profilinin tüm uçları ve tipleriyle birlikte mahalledeki herkesi içeren bu kavram, belli şartları ve ortamı paylaşan, birbiriyle ilgili, birbirine karşı sorumlu, kendi içinde kolektif bir kimliğe sahip, kendisi ile dışarıyı yahut başkası (öteki mahalleliler) arasında somut-soyut sınırların olduğu insanlar topluluğuna işaret eder. Mahalleli, bir aidiyeti, yeri-yurdu, zemini, konumu olan demektir. Kendi mahallesinin gediklisidir; bir yabancı, garip, kimsesiz, isimsiz ve kimlik-siz değildir. Mahalleli, kısmen bir birliği çağırıştırır. Mahalle bilincine sahip olmakla öne çıkan mahalleli, mahallesinin türlü sorunlarına karşı duyarlıdır. Mahallenin düzeni ve asayışı, mahalledeki hayatın akışı, mahallenin sorunları ve kendi aralarındaki ilişkilerle yakından ilgilidir. Mahalleli, mahallesinin işlerinden birinci derecede sorumludur. Cansever'in (2006: 121) belirttiği gibi mahalleli, mahallenin yönetiminden, emniyetinden, sokakların bakımından, temizliğinden, çocukların gözetilmesinden sorumludur. Kişinin kendini mahalle ile tanımlaması ve

mahalle kimliğinin bir parçası olarak ortaya çıkması, doğal olarak mahallenin işleyişine de duyarlı olmasını zorunlu kılmaktadır.

Mahalleli, mahallede yaşayan herkeştir, mahalle halkıdır; erkek, kadın, yaşlı, genç, çocuk, işsiz, işçi, memur, tüccar, zengin, yoksul yani o mahallede ikamet eden herkes. Bir şemsiye kavram olarak mahalleli, orada mukim olan herkesi içine almaktadır; statü, etnik köken, memleket, cinsiyet, maddi ve sosyal sermaye gibi temel belirleyicilere iltifat etmeden herkesi aynı çatı altında bütünleştirebilmektedir. Hiçbir şekilde bir araya gelemeyecek, birbiriyle ilişki kuramayacak denli uzak, zıt ve kopuk bireyler, haberleri olmadan mahallede bir araya gelir. Dolayısıyla mahalleli asgari düzeyde bile olsa, birbiriyle ilgili ve irtibatlıdır. Mekânın, mekân birliğinin zorunlu kıldığı bu husus, kaçınılmaz gerçek olarak tanımlanmaktadır. Mahalle, mahalleliyi kendi mekânının ana gövdesi olarak hazır bulmaktadır.

Elbette mahalleli arasında bazı özellikleriyle, fonksiyonları yahut konumlarıyla daha çok dikkat çeken ve adeta mahallenin kurucu unsurları arasında yer alan kimi müşahhas şahsiyetleri, mahallenin zengin insan profilinde öne çıkan tipleri ayrıca değerlendirmek gerekir. Dünden bugüne mahalle, belli başlı tiplerle kendi insan profilini oluşturmaktadır. Bu profilde önemini, konumunu yitiren aktörler gibi yeni toplumsal şartlarda ortaya çıkan yeni tipler de yer bulmaktadır. İmam, muhtar, eşraf, esnaf, bakkal, bekçi, deli, kabadayı gibi mahallenin gediklileri mahallenin kurucu unsurları olarak öne çıkmaktadır.

Mahallenin insan profilinde vurgulanması gereken ilk şahsiyet imamdır. İmam, bilindiği üzere Türk-İslam şehrinde mahalle örgütünün önderidir (İnalçık, 1998: 266). Halkı etkileyen, yönlendiren, bir öncü olma vasfına sahip bu liderlik, karşılıklı rızaya dayanmaktadır. Rıza kurumu, mahalleli ile imam arasındaki iletişimi düzenleyen önemli bir husustur. Mahalle, imamın liderliğini ve manevi şahsiyetini kabul etmekle birlikte körü körüne yahut kayıtsız şartsız onu takip etmemekte-

dir. İmamlık vasıflarının taşınmasına özen göstermektedir. Bir kişinin imam olabilmesinde belli şartlar aranmaktadır, ancak genelde dini bilgilere sahip olmak ve iyi ahlak sahibi ve güvenilir olmak yeterli görülmektedir (Beydilli, 2001: 2-4). Dini görevlerinin yanı sıra mahallenin dolayısıyla şehrin sosyal hayatına ilişkin pek çok görevi de bulunan imam, şehrin yöneticisi olan kadının yardımcısıdır. Osmanlı mahallesini kavramak açısından merkezi karakterlerin başında yer alır. Toplumsal konumu, mahalledeki görev ve yetkileri, mahalle düzeni açısından taşıdığı önem ve işlevler bakımından imam, bu dönem mahallesinin en başat kişisidir. Mahallenin toplumsal ve idari hususlarının anlaşılması açısından da vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerindeki yeni düzenlemelerle mahalledeki konumu bir hayli sarsılan ve kimi yetkileri elinden alınan imamın modern dönemlerde de halk nazarında ve toplumsal yaşantıda önemli bir figür olduğu söylenebilir. Bugünün mahallesindeki şahıslar kadrosunda gene önemli bir mevkiyi işgal etmektedir.

Mahallenin gediklilerinin başında yer alan muhtar, Tanzimat'ın mahalle yönetimine getirdiği yeni bir figürdür. Yeni düzenlemeler sonucunda mahalle yönetiminde imamın kimi yetkilerini devralarak yönetime dahil olan muhtar, o günden bugüne mahalle hayatının önde gelen şahsiyetleri arasında görülür. Önceleri imamın onayı yahut kefil olmasıyla belirlenen muhtar, daha sonraları seçimle iş başına gelmeye başlamıştır. Sahip olduğu yetki ve mühürle mahalle işlerinin sorumlusu haline gelen muhtar, mahallenin bilgisine vakıf, her işe koşan, herkesle ilgilenen biridir. Mahallenin kayıt işlerini yürüten muhtar, mahalleye taşınanların, mahalleden ayrılanların, mahalledeki doğum, kayıp, göç, ölüm olaylarının kayıtlarını tutmak, deftere işlemekle yükümlüdür. Ayrıca mahalle ile hükümet arasındaki işleri yürütmek, mahalle adına yetkili mercilere başvurmak, mahalle işlerini takip etmek de onun görevidir (Çadırcı, 1970: 414). Böylece imamdan sonra mahallede sözü geçen ve

mahalle haritasının unutulmaz çizgilerinden biri haline gelen muhtar, hâlâ bu vasfını taşımaktadır; belediyelerin kurulmasıyla birçok yetkisini kaybetmiş olsa bile.

Esnaf teşkilatının önemli kollarından biri olan bakkal ile mahalle yakın bir ilişki içindedir. Her ikisini var eden ortak bir ruhtan söz etmek mümkündür; o da mahalle havası, mahalle kokusudur. Bakkal en az imam, muhtar veya bekçi kadar mahallenin esaslı bir tipidir. Mahallenin bilgi deposudur. Mahalle ondan sorulur, ondan öğrenilir. Zengin yoksul, borçlu borçsuz, hırlı hırsız bakkalın gözünde ayan olur. Havadisler onda toplanır, ondan dağılır. Dükkânında envai çeşit malı barındıran bakkal, bu çeşitliğe paralel bilgiye de sahiptir. Çoluk çocuk, genç yaşlı, kadın erkek hemen tüm mahalleli bakkalın o küçücük dükkânından içeri mutlaka girer. Dükkâna giren ise tanınır, bilinir. Edebiyatta da yer alan bakkal tipi, zengin çağrışımlara sahne olur. Kimi yerde müzmin bir cimri, kimi yerde babacan bir adamdır. Kimi zaman çatık kaşlı, pahalıcıdır, kimi zaman müşfik ve yardımsever. Kazıkçı mıdır, hoyrat mı, işgüzar mıdır, işbilir mi, bilinmez. Belki hepsi, belki hiçbiri, ama güvenilir biridir. Öyle güvenilir ki kimi zaman “acil paraya ihtiyacı olan kadıncıklar çocuklarını bakkala koşturur ve elden para bile alırlar” (Özcan, 2003: 89). Sadece alışveriş edilen değil, sohbet edilen biridir bakkal. Tezgâh önünde yahut arkasında kimi zaman uzun uzadıya, kimi zaman ayaküstü sohbetlerle mahallenin hayatı, memleketin durumu gözden geçirilir. Veresiye defteri ise bakkal ile mahalleli arasındaki ince ve narin iletişim kanalından başka bir şey değildir. Veresiye, karşılıklı güvenin akdidir bir bakıma.

Bekçi, yüzyıllar boyunca mahallenin o bitimsiz güven, huzur ve sükun içindeki yaşamının baş aktörlerinden biridir. Mahalleyi kendi gibi bilen, kendini mahalleden sayan, bütün sorumluluğuyla mahalleyi bekleyen, kolaçan eden, gözetleyen bir hediyedir adeta. Şehrin güven içinde hayatı üretmesinin imkânıdır bekçi. Gecenin karanlığından, gündüzün

fenalığından yararlanmak isteyen kötü niyetlilere göz açtırmayan ve bundan dolayı mahallenin güvenini kazanmış itibarlı biridir.

Mahalle halkının her suretle itimad ve emniyetini kazanmakla beraber mensup olduğu mahallenin inzibat ve belediye işleriyle meşgul olmak, herhangi bir uygunsuzluk, hırsızlık ve buna benzer vakalarda hükümete, adliye yardımıyla bulunmak; doğum, ölüm, düğün, hastalık gibi hallerde adli tebligatı yerine getirmek, İstanbulun herhangi bir semtinde çıkan yangınları mahalle halkına bildirmek, evlerin kiralanmasına varıncaya kadar mahallenin her türlü işlerine bakmak ve başarmak, bekçilerin başlıca vazifelerindendir (Dağlı, 1948: 3).

Bütün mahalleliyi tanıyan bekçi, hırlıyı hırsızı ayırt eden, gerektiğinde müdahil olan, mahalle heyetiyle birlikte baskınlara çıkan ve asayişini sağlayan kişidir. O denli mahallelinin hayatıyla içli-dışlıdır ki, mahallelinin zihninde ve dünyasında ayrı bir yere yerleşir. Mahalle ona 'bekçi baba' payesini sunarak, kendisine bir hediye olarak gönderilen kişiye gerekli hürmeti ve ikramı yerine getirir. Bir annenin dilinde ninni ("Dağda gezer Bekçi Baba ninni/ Arkasında yeşil aba ninni"), çocukların bazen korkulu rüyası, bazen müşfik amcası, ihtiyarların sırdaşı olur. Mahalle hayatının ve toplumsal hayatın belli bir nizam ve intizam içinde yürümesinin asgari koşullarını sağlar. Bundan dolayı toplumsal hayatın temel karakterleri arasında yerini alır.

Mahalle hayatında silinmez izler bırakan şahsiyetlerden biri olan deli, tıpkı diğerleri gibi mahalle haritasında mühim yerine yerleşir. Delinin mahallede hatırı sayılır bir konumu vardır, bu bakımdan deli deyip geçmemek gerekir. Nedendir bilinmez ama, bu garip, 'ipe sapa gelmez', kendi başına buyruk kişinin belli bir konumu vardır ve bunun nasıl elde edildiği büyük bir merak konusudur. Dokunulmazlık kisvesini nasıl giyindiği de aynı şekilde açıklanmayı bekler. Delinin mahalle hayatındaki mühim yeri, mahallelinin ona verdiği cömert karşılıktadır. Sanki 'akıldan noksan' bu şahsiyet, elde ettiği sarsılmaz konumu ve büyük

iltifatlarla o noksanını başka zenginliklerle gidermenin keyfini sürmektedir. Deli mahallenin bir yerde eğlencesi bir yerde yarası, bir yerde ise sinir ucudur. Deli ile şakalaşılır, ona şakalar yapılır, onun akla hayale sığmayan sözleriyle, hareketleriyle mahalleli başka bir dünyaya yelken açar; güler, eğlenir, düşünür, muhabbete dalıp çıkar. Ancak deli ile şakalaşmanın yahut deli ile muhabbetin bir ölçüsünün ve ayarının olduğu bilinir. Bu ölçü ve ayar kaybolduğunda ortaya telafisi zor sorunlar dökülür. Örneğin delinin el kol hareketlerine yahut kimi sözlerine akıl ve mantık dairesinden yaklaşım deliyi aşağılayan, horlayan hatta ona şiddet uygulayan kişi ne büyük bir yanlış yaptığını hemen anlar. Deli hemen kanatlar altına alınır, kollanır, korunur, teselli edilir ve 'akıllı kişi' ayıplanır; deli ile deli olmuştur çünkü. Delinin mahalle hayatında ve hatıralardaki canlı yeri, kaybolmaz izler bırakması, onun hayata dahil bir tip olduğunu gösterir. Deli, Foucault'nun (1992: 79) 'rezaletin merkezi' diyerek Avrupa kültürünün bir parçası olarak ilan ettiği 'büyük kapatma'nın tam zıddı bir karşılık bulur Türk-İslam toplumunda; dışlanmaz, ötelenmez, ötekileştirilmez, kapatılmaz (modern zamanların akıl hastanelerini, özel bakımevlerini yahut klinikleri dışarıda bırakırsak tabi). Hele mesele 'mezcupluk' olunca burada toplum iyice dikkat kesilir; mezcup bırakın dışlaştırılmayı baş tacı edilir, hallerinde kimi hikmetler taşıdığına inanılır. Bu tutum deliyi toplumda önemli bir konum verir.

Mahallenin insan galerisinde özenle anılması gereken tiplerden biri olan kabadayı, her haliyle kedine özel bir yer edinmesini bilmiştir. İmam, bekçi yahut deli kadar kabadayı da mahallenin gediklisidir. Duranlı'ya göre (2010: 52) kabadayı, geç çağlarda şehirleşmiş medeniyet dairesinde ömür süren Türklerin savaşçı tabiatlarını temsil ve tebarüz eden halk tipidir. Kabadayı, "kasaba yahut şehir mahallerinde kendine mahsus kılığı kıyafeti, davranışları olan, asayişini teminle gayriresmi görevli bir savaşçıdır. Hıra güre karışmaz, konu komşu dedikodularına girmezdi. Gücü kuvveti öncelikle gençler arasında dillere destan olduğundan,

kavgaları kolayca önler, anlaşmazlıklarda arabulucu rolünü rahatlıkla üstlenirdi. Halleri, hareketleri, tavırları, giyim kuşamıyla yetişme çağında olanlara örnek teşkil edecek biçimde 'ağırbaşlı ağabeg'di. İmamın yanı sıra bölgesinin muteber kişisi olup maişetini çoğunlukla mahalleli temin ederdi." Bir tür şehir şövalyeliği olan kabadayılık (Baysaling, 2003: 117), kendine özgü değerleri, ilkeleri ve tutumlarıyla tanımlanır. Ayrıca bu ilkeler ve değerlerle diğer tiplerden, örneğin serserilerden, mafya babalarından, çetecilerden ayrılır. Kabadayıya mahallede itibarlı bir konum veren de esasen ilkeli tavırlarıdır. Kavgacı ve çatışma ortamlarında kendini bulmasına, kendi kimliğini edinmesine karşın kabadayı, genelde efendi, büyük ve küçük bilen, saygılı biridir. Mahallenin gündelik hayatının bir parçasıdır ve her durumu kavgayı andırmaz. Kendince adalet ve hak-hukuk ilkeleri vardır. Kavgada dahi kalleslik düşünmez. Mert, yiğit ve delikanlıdır. Raconu vardır, raconu dışına çıkmaz. Kabadayıların kıyafetleri gibi dilleri ve sözcükleri de kendine özgüdür. Kendi aralarında geçerli bir dilleri vardır. Konuşmalarından çoğunlukla argovari sözcükler kullanılır. Kendilerince anlam verirler.

Söz konusu bu tiplerle birlikte mahallede kendince bir kültür ve hayat tarzını ortaya koyarak öne çıkan diğer tipler de insan galerisinin ana çizgilerini oluşturur. Her birinin kendine özgü bir dili, hayatı, bakışı ve mahalleye katkısından bahsetmek gerekir. Mahalle biraz da bu tiplerin varlığıyla zenginleşmekte, kıymetlenmektedir. Herkes kendi dünyasını örerken bütün bir mahalledeki hayatın can suyu olmaktadır.

Mahallede Yaşamak

Mahalle, hayatın doludizgin yaşandığı, yayıldığı, tecrübe edildiği ve paylaşıldığı toplumsal ve insanî hususiyetlerle donanmış bir mekândır. Hayatla dolan, onunla anlam bulan, şehrin özü olarak hayatı avuçlarında taşıyan, bir kap olarak hayatı koruyan ve kollayan bir yapıya sahiptir.

İnsanın tüm halleriyle; aşkı ve nefreti, dostluğu ve düşmanlığı, yoksulluğu ve zenginliği, acziyeti ve kibriyle yani bizzat kendisi olarak yer aldığı, hayata dahil olduğu, hayatı var ettiği ana organdır. Bir müzeme-kân değildir mahalle; can ve nefes ile, nefes ve ruh ile donanmış capcanlı, kıpır kıpır bir alandır. Mahallenin sadece bir mekânsal düzleme değil ama daha önce bir hayata, yaşama iklimine, hayatın duvarlarını yükselten insana karşılık gelmesi bundandır.

Bir yaşam alanıdır mahalle, çünkü bir ikamet bölgesidir. Kentin iki temel sütunu olan yönetim merkezi ve çarşıdan ayrı, gene kentin vazgeçilmez bir başka unsudur. Toplumun mukim olduğu bir mahaldir; toplumun oturduğu, belli bir ilişki ağına dahil olup bir hayatı yaşadığı mahal. Mahallenin hücreci bundan dolayı evdir; mahalle ev demektir. Mahalleyi temsil eden ana mekân evdir. Mescid, çarşı, çeşme gibi mekânlar bütünüyle ev ile anlam bulur. Onları hayata katan gene evdir; evin sağladığı ilişkilerdir.

Kişinin sosyalleşmesi, diğer kişilerle karşılaşması, böylece benzer ve farklı dünyaları gözlemlemesi mahallede gerçekleşir. Mahalle kişinin sosyalleşmede gözünü açtığı ilk mekândır. Başkasıyla yoğun bir şekilde ancak mahallede (yahut mahallenin bir unsuru olan sokakta) karşılaşır. Evde yahut akrabalık ilişkilerinde böyle bir imkânı bulamaz; çünkü ev ve akrabalık ilişkileri nihayetinde sınırlı ve benzer bir dünyadır. Oysa mahalle evreni engin mi engindir; her bakımdan çeşitliliği gözler önüne serer. Bu çeşitlilik içinde hayata dahil olan kişi, ilişkilerini farklı düzlemlerde sürdürür. İlişkilerle kendi kişiliğini inşa eder.

Belli bir yeri imleyen mahalle toplumsal ve kültürel birimdir. Mahalleyi sadece fiziki özellikleri kurmaz; onun temelinde insan yer alır, dolayısıyla kültür ve toplumsal ilişkiler mahallenin gerçek kurucu unsurudur. Mahalle sosyo-kültürel bir alandır. Orada belli bir hayat tarzını var eden kültür ve toplumsallık belirgindir. Mahallenin kesif bir şekilde insanı ve onun etrafında kurulan ilişkileri çağrıştırması bundandır. “Ma-

hale, toplumsal bir varlık olarak ötekiyle kurulan, özel bir muameleyi gerektiren bir ilişkinin uzamıdır. İnsanın evinden çıkması, sokakta yürümesi anında keyfi olmayan kültürel bir eylem ortaya koymasındır: İkamet edeni, kendinden önce de varolan bir toplumsal işaretler ağına (komşuluk, yerlerin görünümü vb.) sokar” (Mayol, 2009: 35). Mahalle etrafında kurulan çok yönlü ilişkiler, bir anlamda hayatın provasını olabilecek ilişkililerdir. Ayrıca ilişki, toplumsal ve kültürel birim olan mahallenin böylesi bir nitelik kazanmasının da yegane yoludur.

Mahalle yaşantısı, insan ve toplum açısından farklı çağrışımlara sahiptir. Bu yaşantı gerek insan gerekse toplum bakımından zorunludur. Mahalle, hep bir başkasını arayan ve onunla hayata dahil olan, başkası olmadan hayatı ikame edemeyen insanın kaçınılmaz iklimidir. İnsanın bir başkasıyla kurduğu ilişki ağının bir karşılığı olan mahalle, onun zorunlu bir uğrağıdır. Mahalle, bağlanma, bir yerle kendini irtibatlı kılmadır esasen. Mahalle bağlanma iklimidir temelde. İnsanın başkasıyla kaçınılmaz bir şekilde irtibatlı olduğu, başkasıyla birlikte ortak zeminlerde yer aldığı bir alandır. Bu kaçınılmaz durum insanı insana, mahalleyi ise kente bağlar. Mahalle, insanın insanla kesif bir irtibatını temsil ettiği gibi aynı şekilde kentle zorunlu, yalın ve doğal bağını temsil etmektedir. Bağlanma, insanın insanla, komşuyla, mahalleliyle ve dahası kentle yaşadığı halin temsilidir. İnsan ilişkilerinin temelinde yer alan bağlanma duygusu yahut bağlılık “bütün yakın ilişkilerin dokusunda bulunan bir iplik” (LaFollette, 1999: 242).

Mahalle, yakınlıktır, yakınlığın hem mekânsal hem de insani/toplumsal boyutta gerçeklik kazanmasıdır. Mahalle yalın bir yakınlığın mücessem halidir; ‘yakınlık denen parlak birliğe’ (Bauman, 2009: 43) adanmış bir yaşam alanıdır. Sözü edilen parlak birlik, yani yakınlık, evlerin yan yana, üst üste sıralanışı, sokakların sokaklara ulanışı, sokakların evleri, dükkânları ve diğer mekânları birbirine bağlayışı, insanların zorunlu birlikteliğinde gerçeklik kazanır. Eğer ‘mahalle duygusu’,

Pratolini'nin (1972: 36-37) belirttiği gibi "birbirine yakın, birbirine kenetli vücutlarımızın etrafında bir dünya yaratma sanatı" ise, bunun en iyi bir şekilde yakınlık kavramında cisimleştiği söylenebilir.

Mahalledeki yakınlık, bir başkasıyla kurulur. İnsan ilişkilerinin bir gerçeği olan başkası yahut öteki, mahalledeki yakınlığın nedenidir. Mahalle, kişinin başkasıyla yüzleşme ortamıdır; başkasıyla belli değerler etrafında bir ilişki başlatma alanıdır. Bu yüzden başkası olmadan mahallenin kurulması mümkün değildir. Bir tür insan galerisi olan mahallede başkası, esastır. Bu farklılık ortamında kişi başkasıyla ilişki kurmaktadır. Bu ilişki yakınlık anlamında bedensel, tanıklık anlamında görseldir. Mahalle başkası tarafından tanınmayı sağlar; kişinin özbilincinin, kendiliğinin temelinde de başkası tarafından tanınma yatar (Lynch, 1997: 92). Görmek ve görülmek, zaten, ötekiyle/başkasıyla ilişkinin temelinde yer alır (Bourse, 2009: 166).

Mahalle, toplumun, özünü ve niteliklerini bulması, geliştirmesi ve sürdürmesi için merkezi bir konuma sahiptir. Toplum değerleri ancak ortak bir zeminde kazanılır ve yaşanır. Toplum bir ortak zemin bulma ve bu zeminde ortak değerler dünyasını inşa etme işlemidir esasen. Bu inşa ve sürekliliğin yegâne ortamı, bir araya gelme, birbirini bulma eylemidir. Birinin diğerini gerektirmesi, birinin diğeriyle buluşması yoksa, ortak bir zeminde hayat bulması ve dolayısıyla toplumun inşası mümkün olmayacaktır. Toplum, topluca yaşamayı ikame etmekle vardır ve mahalle bunu sağlamaktadır. Bir toplu mekân, toplu hayatın cisimleşmiş hali olan mahalle, toplumun varlığı ve sürekliliği açısından gerekli bir yapılanmadır. Toplu bir hayatın doludizgin aktığı mahalle, baştan itibaren belli bir doku ve ruh ile mücehhezdir. Toplumsal, insanî ve mekânsal özelliklerinin elele hayat verdiği bu doku ve ruh, mahallenin yaşama iklimini var etmektedir.

Mahallede yaşamak, bir aidiyet ortamına dahil olmaktır; çünkü bizzat mahallenin kendisi bir kimlik ve aidiyet sunmaktadır. "Bir mahalleyi

diğerlerinden ayıran bir fiziksel sınır ve biçim olmasa da, kent toplumunun idari ve sosyal tanımında belirgin bir kimliği vardır” (Kuban, 1994: 242). Bu kimlik yapısı mahalleliyi de doğrudan etkilemekte, kendine göre biçimlendirmektedir. Mahallede kendine ait bir yer-yurt bulan, kendini bir yere yerleştiren insan, söz konusu aidiyet halesiyle kuşatılmakta, kuşanmaktadır. Mahalle hayatı, insana bir aidiyet temeli sunmaktadır. O hayata kodlanan şifreleri, simgeleri zamanla çözen insanın belli bir kimlikle donandığı gözlenmektedir. Sözü edilen kodlar, mahalleliyi manevi bir hale gibi kuşatmakta, ortak bir hayat ortamına davet etmektedir. Mahallenin cemaat, benzerlik, homojenlik gibi kavramları hatırlatması bundandır.

Mahalle her ne kadar benzerlik, cemaat, yakınlık, komşuluk gibi kavramları çağrıştırırsa da bu onun bütünüyle aynılaştırmış, homojenleşmiş bir örnek hayatı var ettiği anlamına gelmez. Örneğin, Osmanlı mahallesinde ‘homojenliğin ipuçlarını aramak boşunadır. Çünkü mahallede keskin bir zengin-fakir ayrımı olmamıştır’ (Behar, 1998: 89). Mahallenin kurucu unsurları arasında benzerlik olduğu kadar farklılık da esastır. Farklılıklar arasındaki incelikli ilişkilerin var ettiği bir zemindir mahalle. Mahalle, her tür insanı, her tür hayatı barındıran bir galeridir; insan ve hayat deryasıdır. Farklılık, mahallenin kimliğini, hayat biçimini, silüetini çizen emarelerdir. Meslek, statü, zenginlik-yoksulluk, kültür ve yaşantı gibi farklılık alanlarına hayat veren bir birim-mekân olan mahalle, insan birlikteliğinin esaslı yönlerine işaret eder böylece. Mahalle, katı bir sınıflaşmaya, ayrışmaya, kapanmaya, kamplaşmaya izin vermez. Mahallenin ayırıcı bir vasfı olan sınırın naifçe aşıldığı, birbirine geçtiği bir hayat düzlemidir mahalle.

Mahallenin esaslı niteliklerinden biri hiç şüphesiz yoktur ki, komşuluk ve komşuluk ilişkileridir. Konu-komşudur mahalleli; insanın hemen yanı başında olan, sesine yetiyecek, çağrısını duyacak, yardımına koşacak denli yakınındakilerle birlikte inşa edilen toplumsal bir ortamdır. Bu

yüzden mahallenin temelinde dayanışma, komşuluk, yardımlaşma, ortak çözümler bulma gibi eylemler yatmaktadır. Vakıf müessesesi bu temel kabullerin yetkin bir örneği olarak mahallenin merkezindedir. Bir vakıf anlayışı ile kurulmuş olmayı da imleyen mahalle, sürekliliğini vakıf temelli eylemlere borçlu olduğunu bilmektedir. Vakıf müessesesi ve dahası vakıf ruhu, bir başkasıyla ilgili olma bilinci, komşuluk ruhu mahalleyi yaşanır kılmaktadır. Bu ruh ne kadar eksilirse mahalle de o denli yaralanır, eksik, tadsız-tuzsuz, insicamsız bir hayata mahkum bir hale gelir.

Mahalle aynı zamanda belli sınırlara işaret eder. Bu sınırlar bir çizgi çekilmişçesine belirgin olmayabilir belki ancak sınır daha çok gündelik hayatın ritüellerinde kendini hissettirir. Mahremiyet, güvenlik, mesafe kavramları birer sınır kavramıdır esasen. Mahalle hayatı da bu sınırlara riayet ederek gelişir, sınır ihlalinde ise önemli sorunlar çıkar ve bu sorunlar da mahallenin kendi rutini içinde halledilme yoluna gidilir. Sınırların aşılmasında, sorunların ortaya çıkmasında mahalle kurumları devreye girer ve kontrol sağlanır. Kontrollü yaşamdır buradaki, sere serpe, başı bozuk, başına buyruk bir hayatı kaldırmaz. Mahalle, temelde bir adab-ı muaşeret dairesinde var olur; tutum ve davranışların, hal ve hareketlerin belli bir ölçüde, belli bir mesafede gerçekleşmesine özen gösterilir. Her mahalle kendi adab-ı muaşeret kalıplarına itina gösterir. Fiziki olmayan sınırlarla mahalle ahaliye naif bir baskı uygular, ahalinin nasıl bir toplumsal dairede kalacağını salık verir. Bu naif baskı yeterli olmayınca kimi idari tedbirler ve kanunlar yürürlüğe konur ve sonuçta mahalle hayatının sürekliliği sağlanmaya çalışılır.

Mahalle, bir ütopya değildir; onu ütopyalılaştırmak, ütopya benzeri bir yapılanma şeklinde anlatmak da mümkün değildir. Mahalle, belki anlamını, önemini, gerekli oluşunu ütopya olmayışında bulmaktadır. Mahalle, ütopyanın gerçeklikten uzak insan ve hayat tasarımına inat doludizgin gerçek hayatın içinde, hayatın tüm yüzlerine dönük bir yaşama iklimi

midir. Bir anlamda hayatı kurutan ütopyaya karşı mahalle, hayatı kırık dökük, düşe-kalka, eksik-tam, ki hayat böyledir zaten, yani olduğu gibi taşımaktadır. Birer ütopya kırıntısı yahut ucuz kopyası olan güvenli siteleri neden tüm ütöpik ve iyi niyetli çabalara rağmen mahalle olmadığı, mahalle olmadığı gibi ütopya da olamayışını burada aramak gerekir: hayat baştan sona, sağdan sola, üstten alta matematiksel, grafiksel, ideolojik, rasyonel hesaplamaların yapılacağı bir tahta olamaz; çünkü hayat bir proje değildir. Mumford'un (2007: 689) ifadesiyle "hayatın önceden görülebilir tek bir özelliği var, o da sürprizlerle dolu oluşu", hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır. Zannımca mahalle burada anıtlamaktadır: mahalle hayata olduğu gibi değer vermekte, onu tüm yönleriyle taşımakta, onu ne bir proje kılıp putlaştırmakta ne de kıymetsizleştirmektedir. Belli kaideler, değerler, inanç ve adab-ı muâşeret çerçevesinde hayatın yolunu açmaktadır. Hayat da burada akıp gitmekten gayet memnun gözükmektedir; kafasında hiçbir formül, proje, tasarım, baskı kâbusları taşımadan.

Mahallede yaşamak, bildik ve tanıdık bir dünyaya gözleri açmaktır. Bildik seslerin, tınların, sözlerin arasında güvenerek ve donanarak büyümek, serpillmek, dünya işlerine aşina olmak, hayata dört elle sarılmak, hayata dört gözle bakmak demektir. Mahalle kapısında hayatla hemhal olmak, hayatın uğraklarını ha bire kolağan etmek, onlardan beslenmektir. Bu tanıdık dünya insanı nereye davet etmektedir acaba? İnsanı kendine kapatan, kendi dünyasıyla sınırlayan bir yapı mıdır? Önerdiği hayat tarzına baskı uygulayarak insanı mahkum mu etmektedir?

Bu ve buna benzer pek çok sorunun mahallenin iki temel karakteristiğine dayanarak cevap bulabileceği söylenebilir. Mahalle bir yönüyle sınırlı bir dünya, belli sınırlar ve çizgiler arasında kendine özgü bir hayatı ören, yaşayan, paylaşan bir katmandır. Ancak bütünüyle mahalle bu değildir; bu mahallenin bir yüzü, onun sadece kendine dönük yüzüdür. Bu yüz elbette şehre göre daha dar, sığ, ufuksuz, inceliksiz bir dünya

olabilir; böyle bir ihtimali sürekli içinde taşır. Fakat mahalle aynı zamanda şehrin temel birimidir, şehirle vardır, şehirden azade, kopuk, uzak bir yapı değildir. Bu ise mahallenin diğer yüzü, karakteristiğidir. Bir yüzü kendine, diğeri şehre bakan, hem kendini hem şehri besleyen ama aynı zamanda şehirde beslenen, izler taşıyan, etkiler alan gerçek, sahici bir olgudur. Şehrin temel birimi olan mahalle, kendine kapanmak, kendi dar dünyasına sığınıp orada kalmak için değil, şehirle bütünleşmek, onun kopmaz bir uzvu olmak, onunla sürekli irtibatta bulunmak için kurulur. Daralma, 'kapalı bir birim' olma, dahası gettolaşma tehlikesiyle sürekli sınanan mahalle, nasıl bir yola düşeceğini, nasıl bir hayatı inşa etmek istediğini düşünmek durumundadır. Şehirle irtibatını kesen yahut kendini şehre karşı konumlandıran, şehri ötekileştiren yahut bir başka proje örneği olarak kendini bir siyasal muhalefet ortamı olarak lanse eden mahalle, kısa zamanda daralır, sığlaşır ve gettolaşır; getto ise mahalle değildir zaten.

Şehir ile kendisi arasında dengeli, sahici, sürekli bir bağ kuran mahalle, hem kendisinden hem de şehirden kaynaklanan sorunları daha rahat bir tarzda göğüsleyebilir, böylesi bir tutumla kendisini ve şehri daha sağlam temellerle inşa edebilir. Aslı yapısını ve kimliğini şehirle irtibatında bulan mahalle, şehrin koparılamaz bir parçası olduğu gibi şehrin var olma koşullarından biridir de. Mahallenin bitimi yahut yıkımı şehrin yıkımı demektir. Mahallenin kendine kapanması, kendi sığ dünyasını yüceleştirmesi de aynı şekilde şehirden tafisi zor kaynağın, gücün, değerinin koparılması demektir. Elbette hayatın içinde, hayatın tüm salınımindan kendi payını alan şehir gibi mahalle de zamanla dönüşecek, yeni bir biçim ve muhteva ile donanacaktır. Geçmişin mahalle yapısı belki hiçbir zaman aynıyla geleceğin şehirde ikame olmayacaktır. Ancak her zaman şehir mahalle ile var olacaktır; şehrin etkisi ve katkısı mahalle ile ölçülecektir. İnsan ilişkilerinden adab-ı muaşerete, güvenlikten pek çok toplumsal soruna kadar mahalle merkezli düşünmek, şehrin

tamiri açısından vaz geçilmezdir. Bu bakımdan mahalle etkin bir yapı olarak şehre dahil olmalı, onu kolaçan etmeli, onun gayri insani ve ahlaki zaafalarını, yönelimlerini, sınırsız arzularını dizginleyebilmelidir. Bunun için etkin bir mahalle bilincinin, mahalle teşkilatının dahası mahalle ruhunun şehrin temelinde yer alma gerekliliği ortadadır. Bireyciliğin, sıradanlığın, ayrışmanın, uzaklaşmanın, kamplaşmanın keskin çarkına teslim edilen ve böylece hissiz, ruhsuz, güçsüz bırakılan bir mahallenin bunu sağlayamayacağı ortadadır.

Sonuç

Başlangıcından bu yana kent tarihinin ana unsurlarından biri olarak varlık kazanan mahalle, tıpkı kent gibi zaman içinde farklı biçimlere ve içeriklere sahip olmuştur. Ancak bütün bu değişimler mahallenin önemini ortadan kaldıramamıştır. Dünden bugüne mahalle, ağırlıklı konumunu ve önemini korumaktadır. Söz konusu ağırlığı ve önemi, bir hayat sahnesi oluşuna borçlu olduğu söylenebilir. Mahalle, esasen, insana ve hayata mekân olduğu için vazgeçilmez bir konuma oturmaktadır. Hayat, mahalle sahnesinde varlık katına çıkmaktadır. Mekân ile hayatın bitimsiz birliğinin bir mümessili olan mahalle, bu yüzden sürekli kentin, kentsel ilginin merkezinde yer almaktadır. Hayatın ve kentin dönüşümünü kendi dünyasında yansıtan mahalle, böylece toplumsal ve kültürel dönüşümlerin okunmasında bir ayna olarak işlev görmektedir. Ayrıca mekân ile toplum ve kültür arasındaki ince ve narin ilişkinin analiz edilmesinde de vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akay, Ali, 2002, "Bir Mahalle İnşası", *İstanbul*, Sayı: 40, Ocak.
- Alada, Adalet Bayramoğlu, 2008, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt, 2009, *Akışkan Aşk*, çev. Işık Ergüden, Versus Kitap, İstanbul.
- Bayartan, Mehmet, 2005, "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim", *İÜ Coğrafya Dergisi*, Sayı: 13.
- Baysaling, Ömer, 2003, *Yaşadığım İstanbul*, Mozaik yay., İstanbul.
- Behar, Cem, 1998, "Kasap İlyas Mahallesi", *İstanbul Araştırmaları*, Sayı: 4.
- Beydilli, Kemal, 2001, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü*, Tarih ve Tabiat Vakfı yay., İstanbul.
- Bourse, Michel, 2009, *Melezliğe Övgü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Ca, Yang Gui, 2009, *Uzak ve Güzel Mahalle*, çev. S. Göksel Türközü, Delta yay., İstanbul.
- Cansever, Turgut, 2006, *İslam'da Şehir ve Mimari*, Timaş yay., İstanbul.
- Çadırcı, Musa, 1970, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, Sayı: 35.
- Dağlı, Muhtar Yahya, 1948, *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mâni Katarları*, Türk Neşriyat Yurdu yay., İstanbul.
- Duralı, Şaban Teoman, 2010, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergah yay., İstanbul.
- Ergenç, Özer, 1984, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: IV.
- Ergin, Osman, 1936, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İÜ İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü yay., İstanbul.
- Foucault, Michel, 1992, *Deliliğin Tarihi 1*, çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Işın, Ekrem, 2006, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, YKY, İstanbul.
- İnalçık, Halil, 1998, "İstanbul: an Islamic City", *Essays in Otoman History* içinde, Eren yay., İstanbul.
- Karakoç, Sezai, 2000, "Çeşmeler", *Gün Doğmadan (Şiirler)* içinde, Diriliş yay., İstanbul.
- Kuban, Doğan, 1994, "Mahalleler (Osmanlı Dönemi)", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5.
- Kuban, Doğan, 2007, *Osmanlı Mimarisi*, YEM yay., İstanbul.
- LaFollette, Hugh, 1999, *Kişisel İlişkiler*, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Lynch, Sandra M., 1997, *Dostluk Üzerine*, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Mayol, Pierre, 2009, "Konut", *Gündelik Hayatın Keşfi II* içinde, M. De Certeau-L. Giard-P. Mayol, çev. Ç. Eroğlu-E. Ataçay, Dost Kitabevi, Ankara.

Mumford, Lewis, 2007, *Tarih Boyunca Kent*, çev. G. Koca-T. Tosun, Ayrıntı yay., İstanbul.

Özcan, Nusret, 2003, *Sokak Sesleri*, Timaş yay., İstanbul.

Pratolini, Vasco, 1972, *Mahalle*, çev. Süleyman Z. Nebiođlu, E yay., İstanbul.

Doç. Dr. Köksal Alver: Erzurum/Narman'da doğdu (1970). İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Halen, Selçuk Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğretim üyesidir. Edebiyat, kültür, mekân, kent başlıca ilgi alanları. İnceleme, deneme ve öyküleri *Hece, Hece Öykü* dergilerinde yayınlanmakta. Eserleri: *Saklı Yara* (öykü); *Siteril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler* (inceleme); *Edebiyat Sosyolojisi* (edisyony); *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* (edisyony); *Kültür Sosyolojisi* (edisyony).

İletişim: kalver@hotmail.com